

Investigating Iranians' Ethos during the Famine of World War I using a Qualitative Fuzzy Method

Afsaneh Ghasemi¹

Received: Oct. 10, 2021; Accepted: Feb. 9, 2022

ABSTRACT

The Iranians' Ethos is one of the issues that have been taken into account by researchers in recent decades. This article takes up the issue using a fuzzy method and attempts to show that ethos like many other concepts is fuzzy. For that purpose, break points and sensitive historical events were selected that had a great impact on the mood of Iranians, including the famine during the First World War. The war in the early 20th century had also adversely impacted the economic, social and cultural life of Iranians, which in this study specifically examines as the Ethos of Iranians. The results show that the people during the famine demonstrated characteristics such as individualism, collectivism, anti-authoritarianism and lawlessness, each of which too prevailed to some extent among Iranians. Collectivism emerged in the form of two indicators of generosity and social participation, individualism as consideration to material and immaterial interests, with the material having a higher membership score (0.48). On the discussion of lawlessness, various crimes emerged and overcharging had the highest score with 0.52 points of fuzzy membership. Anti-authoritarianism was also manifested in the form of indicators such as interference in the government's affairs and accountability, in which the latter received the highest score with 0.18 member score. The final analysis of the concepts also shows that overcharging was the main Ethos during the famine of the First World War. Finally, it can be said that Ethos is like many fuzzy concepts and using this method can provide more appropriate results.

Keywords: Iranians' ethos, famine, World War 1, qualitative fuzzy method

---

1. PhD Student, Faculty of Social Science and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran
[✉ afsaneh_ghasemi@yahoo.com](mailto:afsaneh_ghasemi@yahoo.com)

INTRODUCTION

The question of Iranians' Ethos was largely raised when the country came into the direct confrontation with the new Western civilization and defeated by Russians in the era of Abbas Mizra. Since then, the moods of the Iranians have been studied and many positive and negative things were attributed to them. People such as Jamalzadeh (1965), Bazargan (1977), Ghazi Moradi (2002, 2014), Sariolghalam (2008, 2012), Naraghi (2014) and Sorayya (2011) explained Iranians' Ethos and often attributed them to negative, claiming they were the cause of underdevelopment. In contrast, some researchers such as Faraskhah (2016), Javadi Yeganeh (2017) and Mardiha (2020) believe that Iranians' Ethos is relative and should be studied in the context of the society. One of the dimensions of research that can show the relativity of Iranians' temperaments is to study the characteristics of people in different events and breaks against historical occurrences to determine what temperaments Iranians showed in historical breaks and what was their main ethos in sensitive historical events. In fact, the study of important historical events that had a great impact on the lives of people in the past and present is one of the important sources to understand them better and identify the relative nature of people's lives. The famine was one of the events that had a great impact on the lives of Iranians and undoubtedly brought about fundamental changes to their social, economic, political and cultural life. The Fuzzy method is one that can show the relativity of different aspects of human life, including during the famine. Using this method, it is possible to identify the different characteristics of Ethos both quantitatively and qualitatively.

PURPOSE

The purpose of this study is to investigate the famine of World War I and its effect on people's Ethos using a qualitative fuzzy method. With this method, the characteristics of Iranians in this case can be examined. The main Ethos can also be identified. In other words, identifying the main Ethos of each event could shed light on the fact that characters such as individualism, authoritarianism, etc. has not always prevailed in the Iranian society, and the change in Iranian attitude and ethos potentially had different situations.

METHODOLOGY

In the present article, a qualitative fuzzy method has been used to analyze the documents related to Iranians' ethos during the famine of the First World War. Documents are largely collected from libraries and then analyzed qualitatively. The steps taken during the course of the study include: identifying research concepts, constructing a concept tree, defining a calibration framework, using a calibration framework for data, assign membership scores to concepts (Ghasemi, 2020: 98; Ghasemi and Mehdizadeh and Bastani, 2020: 229).

FINDINGS

Four indicators of food price, food availability, mortality and geographical extent were identified during the occurrence of famine in World War I. The findings also showed that people then showed some characteristics such as individualism, collectivism, anti-authoritarianism and lawlessness, each appeared in different forms and to different degrees. Collectivism was identified in the form of two indicators of forgiveness and social participation, which received the highest fuzzy score. Individualism appeared with indicators such as material and immaterial benefits, where the first received a higher membership score (0.48). In lawlessness, various offenses emerged, with the overcharging price having the highest score with a fuzzy membership score of (0.52). Anti-authoritarianism was also identified in the form of indicators such as interference and government accountability, in which government accountability received the highest membership score (0.18). The findings also show that the main ethos of Iranians in the famine was lawlessness.

CONCLUSION

During World War I, various features were identified such as individualism, collectivism, authoritarianism, and lawlessness, but lawlessness was found to be the main ethos of Iranians. Instability, insecurity and resulting conditions caused people to consider their own benefits. Various crimes became rampant in the society. The upper classes were engaged in overcharging and hoarding, and the classes that did not have access to food resorted to cannibalism, theft, and so on. By recognizing lawlessness (overcharging) as a key indicator, it can be said that although crimes such as cannibalism seem to be much more severe, what haunted the Iranian people more during the famine was lawlessness and overcharging. In other words, the crimes such as overcharging and hoarding had further undermined the public order and security, leading to more crimes. Finally, it can be said that ethos, like many concepts, are fuzzy, and using the fuzzy method, a more realistic analysis can be achieved.

NOVELTY

Numerous researched have been conducted on World War I and its effects on people's lives. But no research has been done specifically on the effects of the famine of World War I on the people's ethos. On the other hand, in this study, a qualitative fuzzy method was used to study the famine and Iranians' ethos in particular. This method made it possible to identify the characteristics of Iranians in anomic conditions such as famine. Identifying the original ethos allows us to show that the Iranians' ethos is relative.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Amid, H. (1993). *Farhang-e Amid*. Tehrân, Irân: Našr-e Amir Kabir.
- Amir, A. (2017). *Rah-e afsâneh zadand [mythology makers: genealogy of world of Iranian character in the last fifty years]*. Tehrân, Irân: Research Center for Culture, Art and Communication.
- Amir, A., Foladian, M., & Jamshidi, S. (2020). Strategies for hypocritical assignment to Iranians, from Safavi to Pahlavi. *Quarterly of Cultural Studies & Communication*, 16 (60), 81-110. doi: 10.22034/JCSC.2020.92443.1692
- Ashayeri, T., & Namiyan, F. (2020). Sociological explanation of law-breaking among Iranian citizens: A Meta-Analysis Approach. *Râhbord*, 26 (4). 359-385.
- Ashayeri, T., Abasi, E., & Notghi Kashani, A. (2016). Investigating the effective social-cultural factors on Ardabil citizens' illegality. *Journal of Research Police Science*, 17 (4), 171-194.
- Atari, M., Graham, J., & Dehghani, M. (2020). Foundations of morality in Iran. *Evolution and Human Behavior*, 41(5), 367-384.
- Barnea, A., Barniv, M., Bigger, A., Biran, I., & Melnick, R. (2007). Strategy Iran: Cultural Values, Self-images and Negotiation Behavior.
- Basurto, X., & Speer, J. (2012). Structuring the calibration of qualitative data as sets for qualitative comparative analysis (QCA). *Field Methods*, 24(2), 155-174. doi:10.1177/1525822X11433998
- Bazargan, M. (1979). *Sâzgâri-ye Irani* [The soul of the people]. United States: Daftar-e Paxš-e Ketâb.
- Beeman, W. (2008). *Language, status and power in Iran* (R. Maghdam Kiâ, Trans., 2nd ed.). Tehrân, Irân: Našr-e Ney. (Original work Published 1986)
- Beeman, W. O. (1976). What is (Iranian) national character? A sociolinguistic approach. *Iranian Studies*, 9(1), 22-48.
- Bidel, P., & Mahmoodzade, A. (2012). A study on the social belonging of people to Iranian society and its relationship with social trust and individualism. *Journal of Iranian Cultural Research*, 5 (2), 31- 63. 10.7508/IJCR.2012.18.002.
- Davis, J. H. (1973). Group decision and social interaction: A theory of social decision schemes. *Psychological Review*, 80 (2), 97-125.
- Farasatkah, M (2016). *We Iranians: a historical and social contextualizing of Iranian ethos*. Tehrân, Irân: Našr-e Ney.
- Firozjanian, A., & Hashemi, Z. (2016). Disregarding law; a social anomie. *Social Security Studies*, 47 (3), 81-106.
- Ghanbari Barzian, A., Nazari Moghadam, J., & Behestani, M. (2015). Power structure and values on the behavior of Iranians by content analysis of guilds fotowwat-namas. *Political Strategic Studies*, 3 (10), 9-30.

- Ghasemi, A. (2020). *A study of Iranian's ethos in the events of the Naseri and Constitutional Periods by a qualitative fuzzy method* (doctoral dissertation). Faculty of Social Sciences and Economics. Alzahra University. Tehrân. Irân.
- Ghasemi, A., Mahdizadeh, Sh., & Bastani, S. (2021). Investigating of the Iranian morals in the Reggie incident (examining three examples of collectivism, anti- authoritarianism and lawlessness), *Sociology of Social Institutions*, 7 (16), 217-249. doi: 10.22080/SSI.2021.3139
- Ghazi moradi, H (2014). *Dar pirâmun Xomadâri Iranian* [Iranian autonomy]. Tehrân, Irân: Ketâbe Āme.
- Ghazi Moradi, H. (2002). *Dar Peyramun Khomadari Iranian* [Iranian autonomy](2nd ed.). Tehrân. Irân: Našr-e Akhtarân.
- Goertz, G (2006). *Social Science Concepts: A User Guide*. Princeton University Press.
- Goertz, G., & Mahoney, J. (2005). Two-level theories and fuzzy-set analysis. *Sociological Methods & Research*, 33(4), 497-53.
- Gould, J (1998). *A dictionary of the social sciences* (M. Azkia, Trans). Tehrân, Irân: Našr-e Maziyar. (Original work Published 1964)
- Inkeles, A. (2017). *National character: a psycho-social perspective*. (A. Papeli Yazdi. trans). Tehrân, Irân: Research Center for Culture, Art and Communication (Original work Published 1997).
- Jamalzadeh. M. A. (1966). *Kholghiat Ma Iranian*. Tehran, Irân: Ketabforooshi Forooghi.
- Javadi Yeganeh, M. R., & Amir, A. (2015). Self-orientalism in modern Iran (case of Seyed Mohammad-Ali Jamal-zadeh). *Sociological Cultural Studies*, 4 (4), 1- 18.
- Javadi Yeganeh, M. R., & Amir, A. (2015). Self-orientalism in modern Iran (Case of Seyed Mohammad-Ali Jamalzadeh). *Sociological Cultural Studies*, 4 (4), 1- 18.
- Karimi Ghahi, M. (2020). Facts about the famine of 1336 AH in Iran. *Târix-e Ravâei*, 4 (13), 27-47.
- Katuzian, M. (2010). Pathology of Iranians ethose. *Ayeen*, 26&27, 32-35.
- Kharkhurin, A. V., & Samadpour Motalleebi, S. N. (2008). The impact of culture on the creative potential of American, Russian, and Iranian college students. *Creativity Research Journal*, 20(4), 404-411.
- Kjell, O. N., Nima, A. A., Sikström, S., Archer, T., & Garcia, D. (2013). Iranian and Swedish adolescents: differences in personality traits and well-being. *PeerJ*, 1, e197.
- Legewie, N. (2017, September). Anchored calibration: From qualitative data to fuzzy sets. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 18(3). doi: 10.17169/fqs-18.3.2790
- Majd, M. (2009). *The great famine and genocide in Persia 1917-1919* (M. Karimi, Trans). Tehrân, Irân: Political Studies and Research Institute. (Original work Published 2003)
- Mandelbaum, D. G. (1953). On the study of national character. *American Anthropologist*, 55(2), 174-187.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Mardiha, M. (2019). Temperament genre: an explanatory view. *Social Studies and Research in Iran*, 8 (2), 257-278.
- Mirzaee, A., Ahmadi, Y., & Bokharaei, A. (2017). Law of escape and social ties: (case study: Ahwaz city). *Sociological Cultural Studies*, 3 (25), 97- 123.
- Naraghi, H. (2014). *Nagofteha* [unspoken]. Tehran, Iran: Ketab Āme
- Nazari Moqaddam, J., & Norouzi, M. (2019). The collectivist and cooperative identity of Iranians as viewed by travel writers. *National Studies Journal*, 20(80), 3-24.
- Nazarimoghaddam, J., & Ahmadi, A. (2019). An image of the Iranian's social dispositions towards the religious mournings, based on the foreign travellers. *The Quarterly of Islamic Culture and Civilization Quarterly Journal of Research*, 32 (9), 29-52.
- Nazarimoghaddam, J., & Mousavi, H. (2019). A reflection on the "tyranny-centric disposition of Iranians" theory based on folk literature with a look at tales of gallantry and trade. *Social Sciences*, 26 (85).1- 32.
- Nordfjærn, T., & Zavareh, M. F. (2016). Individualism, collectivism and pedestrian safety: A comparative study of young adults from Iran and Pakistan. *Safety Science*, 87, 8-17.
- Nordfjærn, T., Şimşekoğlu, Ö., Zavareh, M. F., Hezaveh, A. M., Mamdoohi, A. R., & Rundmo, T. (2014). Road traffic culture and personality traits related to traffic safety in Turkish and Iranian samples. *Safety Science*, 66, 36-46.
- Piran, P. (2010). Saelph-critique: personality features of Iranians or resistance strategies. *Ayeen*, 26 & 27, 15-19.
- Ragin, C.C., & Pennings, P. (2005). Fuzz y sets and social research. *Sociological Methods Research*, 33(4), 423-430.
- Ragin, C.C. (2009). Qualitative comparative analysis using fuzzy sets (fsQCA). *Configurational comparative methods: Qualitative comparative analysis (QCA) and related techniques*, 51, 87-121.
- Razi, N. (2013). A contrastive study of compliment responses among Australian English and Iranian Persian speakers. *Procedia-social and Behavioral Sciences*, 70, 61-66.
- Rezaie, D. H., & Hamed, D. (2012). Comparative study effect of culture from Hofstede perspective on purchasing mobile phone in Iran and Thailand Society. *International Journal of Business and Social Science*, 3(6).
- Richter, J., Brändström, S., Emami, H., & Ghazinour, M. (2007). An Iranian (Farsi) version of the Temperament and Character Inventory: a cross-cultural comparison. *Psychological Reports*, 100 (3_suppl), 1218-1228.
- Sariolghalam, M. (2008). *Farhang-e siyasi Iran* [Iranian Political culture]. Tehran, Iran: Institute for Social and Cultural.
- Shahidani, Sh., & Mehdi nasab, K. (2018), Ethics and habits of Iranian in the eyes of the British agents during Nasir ai-Din Shah era. *Journal of Historical Rresearches*, 10(1), 153-178. doi: 10.22108/JHR.2017.100466

- Shasti, SH., & Falamaki, M, M. (2014). Relation between Iranian lifestyle & housing from (Based on the short-term society & geostrategic and teopolitical theory of Iranian society theories. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 6(3), 117-137. doi: 10.7508/ISIH.2014.23.005
- Sorayya, M. (2011). *Personality in culture*. Tehrān, Iran: Našr-e Dānže.
- Triandis, H. C. (1988). Collectivism vs. Individualism: A Reconceptualization of a Basis Concept in Cross-Cultural Social Psychology. *Cross-cultural studies of personality, attitudes, and cognition*, Gajendra K. Verma and Chris Bagley (Eds.), 60-95.
- Triandis, H. C., McCusker, C., & Hui, C. H. (1990). Multimethod probes of individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 1006.
- Vosughi, M., Mirzaee, H, Rahmani, H. (2006). Individualism and collectivism of Iranians from the perspective of foreign tourists. *Cultural Studies & Communication*, 1(2-3), 3, 303-322.

Iranian Cultural Research

Abstract

بررسی خلیقات ایرانیان در خلال قحطی جنگ جهانی اول با روش فازی کیفی

افسانه قاسمی^{۱*}

دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۲؛ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۶

چکیده

در این مقاله، خلیقات ایرانیان به روش فازی بررسی شد تا نشان داده شود خلیقات نیز مانند بسیاری از مفاهیم فازی است. به همین دلیل، واقعه حساس و نقطه گسستی چون قحطی جنگ جهانی اول که تأثیر زیادی بر خلق و خوی مردم ایران داشت انتخاب شد. جنگ جهانی اول، تأثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایرانیان بر جای گذاشت، لذا در این مقاله به‌طور خاص این تأثیرات بر خلیقات ایرانیان بررسی شده است. یافته‌ها نشان داد مردم در قحطی جنگ جهانی اول ویژگی‌هایی چون فردگرایی، جمع‌گرایی، استبدادستیزی و قانون‌گرایی را از خود نشان دادند که هر ویژگی در شاخص‌های متفاوت و درجات مختلف ظاهر شد. جمع‌گرایی با دو شاخص بخشش و مشارکت اجتماعی، و فردگرایی با شاخص‌هایی مانند ترجیح منافع مادی و غیرمادی ظهور یافت که ترجیح منافع مادی از سوی توانمندان نمره عضویت بالاتری (۰/۴۸) دریافت کرد. در قالب قانون‌گرایی، جرایم مختلفی در جامعه رخ داد که گران‌فروشی با ۰/۵۲، نمره عضویت بالاتری را به خود اختصاص داد. استبدادستیزی نیز با شاخص‌هایی مانند دخالت در امور و پاسخگویی حاکمان شناسایی شد که پاسخگویی حاکمان با ۰/۱۸، بالاترین نمره عضویت را دریافت کرد. بررسی نهایی مفاهیم نیز نشان داد قانون‌گرایی (در قالب مصداق گران‌فروشی) خلق معرف ایرانیان در قحطی جنگ جهانی اول بود. براین اساس، می‌توان گفت خلیقات مانند بسیاری مفاهیم فازی بوده و با استفاده از روش فازی می‌توان تحلیل واقع‌بینانه‌تری از آن ارائه کرد.

کلیدواژه‌ها: خلیقات، قحطی، جنگ جهانی اول، روش فازی کیفی

۱. دکتری جامعه‌شناسی، جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

✉ afsaneh_ghasemi@yahoo.com

۱. مقدمه

خلفیات ایرانیان با طرح سؤال از هویت ایرانی در مواجهه با غرب (نظری مقدم و احمدی، ۱۳۹۷، ۳۰) مورد توجه و بررسی قرار گرفت. تا به امروز ویژگی‌های زیادی از جمله هوش و ذکاوت، مهمان‌نوازی، تظاهر و دروغ‌گویی، فردگرایی و خودمداری، قانون‌گریزی، استبدادپذیری به ایرانیان نسبت داده شده است. افرادی چون جمال‌زاده (۱۳۴۵)، بازرگان (۱۳۵۷)، قاضی‌مرادی (۱۳۸۰، ۱۳۹۲)، سریع‌القلم (۱۳۸۶، ۱۳۹۰)، نراقی (۱۳۹۲) و ثریا (۱۳۸۹) با شناسایی ویژگی‌های اغلب منفی برای ایرانیان، خلفیات آنان را تبیین کرده‌اند. برخی محققان مانند فراستخواه (۱۳۹۴)، جوادی یگانه (۱۳۹۳) و مردیها (۱۳۹۸) معتقدند نگاه بدبینانه و ذات‌گرایانه‌ای در اثر انتساب ویژگی‌های اغلب منفی به ایرانیان شکل گرفته است (فراستخواه، ۱۳۹۴، ۱۵؛ و مردیها، ۱۳۹۸، ۲۵۸). این در حالی است که خلفیات ایرانیان امری نسبی بوده و باید در بستر جامعه ایران مطالعه گردد.

از سوی دیگر، نتایج برخی پژوهش‌ها (جوادی یگانه و امیر، ۱۳۹۳؛ امیر، ۱۳۹۶؛ امیر و همکاران، ۱۳۹۹) نشان داد رویکرد بسیاری از متون خلفیات ایرانیان خودشرق‌شناسانه است. نظری مقدم و موسوی (۱۳۹۸)، نظری مقدم و نوروزی (۱۳۹۸)، نظری مقدم و احمدی (۱۳۹۷) و قنبری برزیان، نظری مقدم و بهستانی (۱۳۹۳) نیز در پژوهش‌هایی نشان دادند ایرانیان همیشه انسان‌هایی فردگرا و استبدادپذیر نبوده‌اند. آن‌ها معتقدند نباید به خلفیات ایرانیان بدبینانه و ذات‌انگارانه نگریست و داشتن نگاه متعادل‌تر نیازمند بررسی تاریخی خلفیات ایرانیان در برهه‌های مختلف تاریخی است (نظری مقدم و احمدی، ۱۳۹۷، ۳۰).

بررسی‌های تطبیقی با سایر فرهنگ‌ها نیز نشان می‌دهد ایرانیان در مقایسه با فرهنگ‌های غربی جمع‌گرا بوده (ریتچر، امامی، و قاضی‌نور^۱، ۲۰۰۷، ۱۲۱۸) و در انتخاب‌های خود از راهنمایی‌های خانواده و دوستان استفاده می‌کنند (رضایی و حامد^۲، ۲۰۱۲، ۱۴۶). پژوهش نوردفیرن و زواره^۳ (۲۰۱۶، ۸) نیز نشان می‌دهد جوانان ایرانی و پاکستانی درباره‌ی ایمنی عابران پیاده رویکرد فردگرایانه دارند اما جوانان ایرانی، درعین حال، رویکرد جمع‌گرایانه نیز دارند.

1. Richter, Brändström, Emami & Ghazinour

2. Rezaie & Hamed

3. Nordfjærn & Zavareh

پژوهش‌های هافستید نیز نشان داد که در فرهنگ و خلیقات ایرانی میل به مشارکت، ارتباطات گرم اجتماعی و روح تیمارداری از کشورهایی مانند مالزی و ترکیه بیشتر است (به نقل از فراستخواه، ۱۳۹۴، ۲۴۰-۲۳۹). از سوی دیگر، برخی از پژوهش‌ها (نوردفیرن و همکاران^۱، ۲۰۱۴، ۱۸) نیز نشان داد ایرانیان در مقایسه با برخی از فرهنگ‌ها تمایلات قانون‌گریزانه بیشتری دارند. بنابراین، با وجود این مطالعات و نتایج آن‌ها، به نظر می‌رسد که به پژوهش‌هایی نیاز است تا نشان داده شود که ایرانیان در وضعیت‌های مختلف چه ویژگی‌هایی از خود نشان می‌دهند.

هدف این مقاله، بررسی خلیقات ایرانیان در واقعه و گسست قحطی جنگ جهانی اول است تا مشخص گردد مردم ایران چه خلیقاتی از خود نشان داده‌اند و خلق اصلی آن‌ها در این واقعه کدام بود. چرا که قحطی از جمله وقایعی بود که تأثیر زیادی در زندگی مردم ایران در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی داشت؛ مانند قحطی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۶۶ ه.ق در زمان جنگ جهانی اول. قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی (۱۳۹۹)، و قاسمی (۱۴۰۰) با استفاده از روش فازی کیفی خلیقات ایرانیان را در وقایع مهم دوره ناصری و مشروطه بررسی کرده‌اند. پژوهش‌هایی نیز درباره قحطی جنگ جهانی اول و تأثیرات آن بر زندگی مردم انجام شده است. با وجود این، پژوهشی که به طور خاص به قحطی جنگ جهانی اول و تأثیرات آن بر خلق و خوی مردم بپردازد ارائه نشده و جای چنین پژوهش‌هایی با رویکردی مانند فازی کیفی خالی است. با استفاده از این روش می‌توان شاخص‌های مختلف یک ویژگی را در ابعاد کمی و کیفی آن شناسایی کرد. همچنین، خلق معرف هر واقعه با این روش قابل شناسایی است که نسبی بودن خلق و خوی ایرانیان را نشان می‌دهد (قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹؛ و قاسمی، ۱۴۰۰). بنابراین، هدف این مقاله، بررسی قحطی سال‌های ۱۳۳۶-۱۳۳۸ ه.ق در جنگ جهانی اول و تأثیر آن بر خلق و خوی مردم به روش فازی کیفی است تا ویژگی‌ها و خلق معرف ایرانیان در این واقعه شناسایی شود. شناسایی خلق معرف نشان می‌دهد که ایرانیان همیشه خلق و خوی یکسانی نداشته‌اند و خلیقاتشان تحت تأثیر شرایط مختلف تغییر می‌کرده است.

با این توضیح، پرسش‌های مقاله حاضر عبارت‌اند از: در قحطی جنگ جهانی اول کدام ویژگی‌های خلق و خوی ایرانیان نمود یافت؟ مصادیق هریک از ویژگی‌ها (مانند فردگرایی، جمع‌گرایی، قانون‌گریزی و استبدادستیزی) کدام بودند؟ هر یک از مصادیق چه نمره عضویتی دریافت کردند؟ خلق معرف ایرانیان در قحطی جنگ جهانی اول چه بود؟

۲. پیشینه نظری

در این مقاله، از نظریه‌های منش ملی، شخصیت و خلیقات ایرانیان استفاده شده است. نظریه‌پردازان مختلفی مانند مارگارت مید^۱، ارنست بارکر^۲، فریدریچ هرتز^۳ و الکس اینکلس^۴ درباره منش ملی نظراتی ارائه کرده‌اند. نظریه‌پردازانی مانند بیتسون^۵، ویلیام بی‌من^۶ و ساموئل بار^۷ نیز به شخصیت و خلیقات ایرانیان پرداخته‌اند. در ایران نیز محققان مختلف خلق و خوی ایرانیان را بررسی کرده‌اند که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

مید بر همبستگی فرهنگ و شخصیت تأکید می‌کند (به نقل از اینکلس، ۱۳۹۶، ۱۲۹) و معتقد است که مقایسه تغییرات اجتماعی و فرهنگی و تغییرات در شخصیت با تغییرات اساسی در نظام اجتماعی مشخص می‌شود (به نقل از ماندلباوم^۸، ۱۹۵۳، ۱۷۹-۱۷۵). بارکر بر ابعاد مادی و غیرمادی منش تأکید می‌کند و بنیان مادی را شامل عوامل نژادی، جغرافیایی و عوامل اقتصادی و بنیان غیرمادی را دربرگیرنده عوامل سیاسی، مذهب، زبان، ادبیات و تفکر می‌داند (بارکر، ۱۹۲۷، ۳-۲). همچنین او معتقد است که اندازه و شکل قلمرو، اتمسفر و آب و هوا بر منش ملی افراد یک ملت تأثیر می‌گذارد (بارکر، ۱۹۲۷، ۲). اینکلس نیز بر تأثیر ساختار سیاسی، اقتصادی، منزلتی و بوم‌شناختی در شکل‌گیری شخصیت ملی بزرگسالان تأکید می‌کند (۱۳۹۶، ۱۴۴-۱۴۳).

1. Margaret Mead
2. Ernest Barker
3. Friedrich Hertz
4. Alex Inkeles
5. Bateson
6. William Beeman
7. Samuel Bar
8. Mandelbaum

بیتسون و همکاران در بررسی خلیقات مثبت و منفی ایرانیان مفهوم «صفای باطن» را شناسایی کردند و مشخص شد در بیشتر مواقع وقتی از ویژگی‌های خلقی پسندیده صحبت می‌شود، نام و تصویر حضرت علی (ع) به عنوان نمونه یادآوری می‌شود (به نقل از ثریا، ۱۳۷۲، ۴۲-۴۱).

صفای باطن دو جنبه قهرمانی و روحانی دارد. برای بُعد قهرمانی، لوطی‌گری و جوانمردی و برای بُعد روحانی، درویشی و صوفی‌گری شناسایی شد. قهرمانی و روحانی بودن نتیجه ویژگی‌های جغرافیایی و سیاسی ایران است (به نقل از ثریا، ۱۳۷۲، ۴۳). در واقع، صفای باطن به سه شکل خود را در منش ایرانیان نشان می‌دهد: (۱) حتی اگر به‌طور مبهمی هم باشد، شاهد ایرانی دلش می‌خواهد خود را دارای صفای باطن بداند. البته با توجه به اینکه در بسیاری موارد، واقعیات زندگی این خواست را تحت الشعاع قرار می‌دهند. (۲) در بعضی از روابط دوستانه و نزدیک و یا در موقعیت‌هایی که حالات عاطفی در شدت و غلیان‌اند، صفای باطن حالتی است که انتظار آن از هر کسی می‌رود. (۳) صفای باطن، جزئی از تصویری است که ایرانیان ممکن است سعی کنند از زرنگی‌های خود ترسیم و ارائه کنند» (به نقل از ثریا، ۱۳۷۲، ۴۶).

ایرانیان ارزش زیادی برای دوستی و صمیمیت قائل‌اند. این موضوع در عمل آنان را با مشکل بزرگی روبه‌رو می‌کند چرا که آن‌ها در عین حال که خود را عمیقاً پایبند به کمالات می‌دانند به عملی بودن بیشتر آن‌ها شک دارند. «به همین جهت، ابراز آن پایبندی‌ها را در حالتی مقدور می‌یابند که به‌شدت تحت تأثیر عواطف قرار گرفته و یا در بین نزدیکان و اقربای خویش هستند و حتی در این حالت نیز ممکن است شک و تردید آنان را آزار دهد» (به نقل از ثریا، ۱۳۷۲، ۴۹).

بی‌من مطالعه منش ملی ایرانیان را تفسیر تحلیلی شبکه‌های ارتباطی موجود در کل جامعه می‌داند که شامل الزامات قانونی و الگویی می‌شوند (۱۹۷۶، ۲۳). در عین حال که این الگوها چندان پیچیده نیستند، امکانات زیادی نیز برای کنش‌های زبانی فراهم می‌کنند. دو حوزه تقابل فرهنگی نمادین، تقابل میان درون و بیرون و سلسله‌مراتب و برابری است. در بررسی تقابل‌ها، تعامل پیوستاری است که یک سر آن موقعیت‌های درونی‌تر و در سر دیگر موقعیت‌های بیرونی‌تر قرار دارند (بی‌من، ۱۳۸۶، ۳۵-۳۴).

از نظر بار، مهم‌ترین ویژگی ایرانیان فردگرایی است که ریشه در شرایط جغرافیایی، کیفیت زندگی خانوادگی یا ساختار مستبدانه حکومت دارد و منجر به شکل‌گیری ویژگی‌هایی چون

سوءظن و عدم اعتماد به افراد بیرون از دایره صمیمیت و افراد در دایره قدرت، دولت و قدرت‌های بیگانه می‌شود. از ویژگی‌های دیگر ایرانیان می‌توان به حيله‌گر، طماع، فرصت‌طلب، دورو، دغل‌باز و متقلب اشاره کرد (۲۰۰۴، ۳۵-۳۳).

بازرگان مهم‌ترین ویژگی روحی و فرهنگی مردم ایران را سازگاری با عوامل محیطی می‌داند. او معتقد است سازگاری ایرانی حاصل وضع اقلیمی و جغرافیایی جلگه ایران بوده و شناسایی کیفیات و روحیات و امکانات ایرانیان بدون مراجعه به پایه‌های جغرافیایی و ریشه‌های تاریخی و کشف تأثیرهای مادی و معنوی عوامل محلی و جریان‌های تاریخی ممکن نیست (۱۳۵۷، ۴).

محققانی چون کاتوزیان، قاضی‌مرادی، سریع‌القلم، نراقی، ثریا و پیران بر نقش استبداد و ساختار سیاسی جامعه ایران در شکل‌گیری خلق و خوی مردم آن تأکید نمودند. کاتوزیان سه ویژگی اصلی ایرانیان در سطح حکومت و جامعه را استبدادی، کوتاه‌مدت‌بودن و هرج‌ومرج‌طلب‌بودن می‌داند و آن را براساس نظریه «جامعه کوتاه‌مدت» توضیح می‌دهد. در جامعه ایران قانون وجود نداشت و ایران یک جامعه کوتاه‌مدت بود (۱۳۸۸، ۳۴-۳۳). در جوامع کوتاه‌مدتی مثل ایران، تغییرات بنیادین هم عمری کوتاه دارند (شصتی و فلامکی، ۱۳۹۳، ۱۲۳).

قاضی‌مرادی فرهنگ سیاسی ایران را مبتنی بر آمریت/ تبعیت میان حکومت و مردم می‌داند که خودمداری حاکم مستبد باعث شکل‌گیری فرهنگ خودمدارانه در جامعه شده است. از آنجا که در حکومت استبدادی، پادشاه و هر فرد صاحب‌منصب قانون‌گذار است این امر منجر به حکومت بی‌قانونی در جامعه شده است (۱۳۸۰، ۵۶-۴۴). نتیجه بی‌قانونی نیز ناامنی و بی‌ثباتی ساختاری است، که این امر به معنی وجود وضعیت غیرقابل پیش‌بینی و نظارت است (قاضی‌مرادی، ۱۳۹۲، ۵۶).

سریع‌القلم خصلت‌های مثبت و منفی ایرانیان را معلول ساختارهای جامعه می‌داند. او معتقد است که منطق اقتدارگرایی شتون زندگی ایرانیان را شکل می‌دهد و عدم فهم تفاوت‌های یکدیگر در بین ایرانیان امری اجتماعی آموزشی است و یک انسان ایرانی این خصلت‌ها را از خانواده، مدرسه، جامعه، نظام آموزشی، رادیو و تلویزیون، نظام اجتماعی و اقتصادی دریافت کرده است (۱۳۸۶، ۱۷۳).

ثریا فرهنگ بی‌ثباتی و فرهنگ اضطراب را از ویژگی‌های جامعه ایران می‌داند. براین اساس، او معتقد است که ایران در اثر موقعیت جغرافیایی خود همیشه بر سر راه بهره‌برداری قدرت‌های بزرگ و کشورگشایی‌ها و تجارت بوده که از آخرین موارد آن می‌توان به پل پیروزی قرارگرفتن ایران برای متفقین در جنگ جهانی دوم اشاره کرد. پیش از آن نیز مورد هجوم قبایل مختلف، کشمکش‌های داخلی، آشوب قبایل و اقوام و خودکامگی و تلون مزاج حاکمان قرار گرفته بود. مال و جان مردم همیشه در معرض تعرض قرار داشته و همه این‌ها باعث دل‌نگرانی و اضطراب دائمی و احساس وقوع خطر همیشگی بوده است. همه این مسائل ریشه در نظام تک‌حاکمی دارد که در کشور وجود داشته و فرهنگ مردم را شکل داده است (۱۳۸۹، ۱۹۵-۱۱۸).

نراقی نیز معتقد است که مجموعه‌ای از عوامل گوناگون بر خلیات ایرانیان تأثیر گذاشته و آن را شکل داده است. ساختار اجتماعی بر روی تک‌تک مردم تأثیر داشته و مردم نیز ساختارها را شکل داده‌اند. اقتصاد ایران بر خلق و خوی مردم تأثیرگذار بوده است. اقتصاد مبتنی بر کشاورزی بود که آب در آن نقش سرنوشت‌سازی داشت. مشکلات اقلیمی و جغرافیایی و دشواری دسترسی به آب و بلایای مختلف و تکرار آن‌ها طی قرن‌ها باعث شد ایرانی اعتماد به نفس خود را از دست داده و مأیوس گردد و به نیروی حاکمانی متکی شود که دمار از روزگار کشاورز درمی‌آوردند (۱۳۹۲، ۹۳-۹۲).

پیران ویژگی‌های شخصیت جمعی ایرانیان را سازوکاری برای بقا می‌داند: «انسان ایرانی در شرایط سخت، برای ادامه حیات، آگاهانه و نه ضرورتاً براساس علاقه انتخاب می‌کند» (۱۳۸۸، ۱۹).

در نقد رویکرد موجود، فراستخواه نیز معتقد است خلیات ایرانیان امری ذاتی نبوده (۱۳۹۴، ۱۵) و این امر باید با رویکرد نسبی‌گرایانه‌تری بررسی شود.

جوادی یگانه نیز معتقد است که جامعه ایران، جامعه‌ای دوگانه است و در موقعیت‌های گوناگون نفع (سیاسی / اقتصادی) و غیرنفع (اجتماعی / مذهبی) به گونه‌ای متفاوت عمل می‌کند (۱۳۹۵، ۳۰۸).

مردیها نیز معتقد است که بیشتر ویژگی‌هایی که با عنوان خلیات ایرانی شناخته می‌شوند، نتیجه سطح فرهنگ ایران است که صرفاً مختص جامعه ایران نیست (۱۳۹۸، ۲۵۷).

بررسی نظریه‌ها نشان می‌دهد که منش و خلق و خوی جوامع تحت تأثیر شرایط اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و جغرافیایی قرار دارد و با تغییرات ساختاری منش ملی نیز تغییر می‌کند. متغیرهایی مانند شرایط جغرافیایی، بی‌ثباتی و ناامنی حاصل از استبداد و وقایع و رویدادهای مختلف بر خلق و خوی ایرانیان تأثیرگذار هستند. ساموئل بار بر فردگرایی ایرانیان و پیامدهای آن مانند فرصت‌طلبی، تقلب، فریبکاری و... اشاره کرده است. در این مقاله قحطی به عنوان واقعه‌ای که منجر به شرایط آنومیک و احساس ناامنی و بروز خلقیاتی مشخص در ایرانیان شده، مورد بررسی قرار گرفته است.

۳. پیشینه تجربی

محققان به پژوهش‌هایی دربارهٔ خلق و خوی ایرانیان در خارج و داخل ایران پرداخته‌اند. پژوهش‌های خارجی شامل بررسی منش ملی و ویژگی‌های شخصیتی ایرانیان می‌شود. پژوهش‌های داخلی نیز شامل پژوهش‌هایی دربارهٔ قانون‌گریزی، فردگرایی، جمع‌گرایی و استبدادستیزی است.

یافته‌های عطاری، گراهام و دهقانی^۱ (۲۰۲۰) نشان می‌دهد پایه اخلاق در ایران فراتر از پنج پایه شناسایی شده از سوی MFT است. «غیرت» یکی از پایه‌های اصلی اخلاق در ایران است و شامل حفاظت از همسر، زنان فامیل، خانواده و کشور می‌شود.

نوردفیرن و زواره (۲۰۱۶)، فردگرایی، جمع‌گرایی و ایمنی عابر پیاده را در بین جوانان ایرانی و پاکستانی بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنان نشان داد فردگرایی عمودی با نگرش‌های نایمن نسبت به عابران پیاده در هر دو کشور مرتبط بود اما جمع‌گرایی عمودی تنها در بین جوانان ایرانی با نگرش عابر پیاده ایمن مرتبط بود.

نوردفیرن و همکاران (۲۰۱۴)، فرهنگ ترافیک جاده‌ای ویژگی‌های شخصیتی را بین شهروندان ترک و ایرانی بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان داد رانندگان ایرانی در مقایسه با رانندگان ترک بیشتر احتمال دارد قوانین را نقض کنند.

یافته‌های رازی^۲ دربارهٔ واکنش‌های تعارف بین انگلیسی‌زبانان استرالیایی و فارسی‌زبانان

1. Atari, Graham & Dehghani

2. Razi

ایرانی نشان می‌دهد فارسی‌زبانان ایرانی در مقایسه با هم‌تایان استرالیایی کمتر از راهبردهای پذیرش و بیشتر از راهبردهای رد و طفره استفاده می‌کنند (۲۰۱۳، ۶۱).

کی‌جل و همکاران^۱ (۲۰۱۳) تفاوت ویژگی‌های شخصیت و تندرستی بزرگسالان سوئدی و ایرانی را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که سوئدی‌ها بهزیستی ذهنی و روان‌شناختی بالاتری داشتند و ایرانی‌ها نیز درجه بالاتری از توافق‌پذیری، باز بودن و وظیفه‌شناسی را گزارش کردند. بررسی تطبیقی رضایی و حامد درباره تأثیر فرهنگ بر خرید گوشی همراه در ایران و تایلند نشان می‌دهد مصرف‌کنندگان تایلندی در خرید این کالا بیشتر تحت تأثیر تبلیغات و مصرف‌کنندگان ایرانی بیشتر تحت تأثیر خانواده و دوستان هستند (۲۰۱۲، ۱۴۶).

یافته‌های خاخورین و صمدپور مطلبی^۲ درباره تأثیر فرهنگ بر خلاقیت دانشجویان امریکایی، روسی و ایرانی نشان می‌دهد عوامل اجتماعی و فرهنگی بر پتانسیل خلاق تأثیر دارد. در مقایسه با ایرانی‌ها، امریکایی‌ها و روس‌ها توانایی بیشتری برای بررسی یک مشکل از دیدگاه‌های مختلف و ایجاد راه‌حل‌های بدیع دارند (۲۰۰۸، ۴۰۴).

یافته‌های ریچر و همکاران (۲۰۰۷) درباره خلق و خوی مردم ایران، آلمان و سوئد نشان می‌دهد نگرش ایرانیان گروه‌محور بوده و سبک زندگی در فرهنگ ایرانی جمعی است. در فرهنگ ایرانی مفهوم «من» با «خودمان» جایگزین شده است.

فرا تحلیل عشایری و نامیان (۱۳۹۸) از پژوهش‌های موجود در زمینه قانون‌گریزی نشان می‌دهد متغیرهایی چون فردگرایی، آنومی‌بی‌هنجاری بر قانون‌گریزی ایرانیان تأثیرگذارند. پژوهش میرزایی و همکاران (۱۳۹۶) در زمینه عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی نیز نشان می‌دهد اعتقاد به اعتبار اخلاقی و هنجاری بالاترین سهم را در تبیین قانون‌گریزی دارند. یافته‌های پژوهش فیروزجانیان و هاشمی (۱۳۹۵) نشان می‌دهد که پنداشت از فردگرایی در جامعه و فردگرایی افراطی بر قانون‌گریزی تأثیر دارند.

یافته‌های عشایری، عباسی، نطقی کاشانی، و پیرحیاتی (۱۳۹۴) نیز نشان می‌دهد بین آگاهی از قانون و فردگرایی، نابرابری طبقاتی، جامعه‌پذیری، ضعف اخلاق شهروندی و ضعف عملکرد نهادهای قضایی و انتظامی با قانون‌گریزی شهروندان رابطه وجود دارد.

1. Kjell, et al.

2. Kharkhurin & Samadpour Motalleebi

یافته‌های نظری مقدم و نوروزی (۱۳۹۸) نشان می‌دهد ایرانیان دارای ویژگی همبستگی و وحدت ملی هستند که این ویژگی در قالب فرهنگ همیاری‌های سنتی محلی، همبستگی بازاریان، فعالیت‌های عام‌المنفعه مذهبی (مانند نذر، وقف و مشارکت مردم در برپایی مجالس آیینی) شناسایی شد.

نظری مقدم و احمدی (۱۳۹۷) نیز نشان دادند که ویژگی اصلی ایرانیان در عزاداری‌های دینی مشارکت، دگرخواهی و تساهل (خصوصاً با اقلیت‌ها) است.

یافته‌های شهیدانی و مهدی‌نسب (۱۳۹۷) در بررسی خلق و خوی ایرانیان در دوره ناصری نشان می‌دهد که اگرچه ایرانیان ویژگی‌های منفی‌ای چون ایستادگاری، دروغ‌گویی، دوگانگی و تناقض در رفتار دارند اما از ویژگی‌های مثبتی نظیر مهربانی، مهمان‌نوازی، سخاوت و گذشت نیز برخوردارند.

یافته‌های قنبری برزیان، نظری مقدم و بهستانی (۱۳۹۳) در بررسی فتوت‌نامه نشان می‌دهد ایرانیان دارای ارزش‌های معطوف به خود (مانند سلطه، تحکم، مالکیت، ثروت و سود شخصی) و معطوف به دیگری (مهربانی و ادب، نوع‌دوستی، صداقت، وظیفه‌محوری، تواضع و سخاوت) هستند. یافته‌های بیدل و محمودزاده (۱۳۹۱) نیز نشان داد که میزان تعلق مردم مشهد در حد متوسط است و رابطه‌ای عکس بین فردگرایی افراطی و تعلق اجتماعی وجود دارد.

وثوقی، میرزایی، و رحمانی (۱۳۸۴) نشان دادند ویژگی فردگرایانه ایرانی در عرصه عمومی و غیرخانوادگی و غیرمذهبی و ویژگی جمع‌گرایانه نیز در دو عرصه مذهب و خانواده وجود دارد. یافته‌های نظری مقدم و موسوی (۱۳۹۸) نشان می‌دهد مسئولیت‌پذیری اجتماعی و کار و فعالیت جمعی مانند خیررسانی به جامعه، سخت‌کوشی و انجام مسئولیت‌های محوله به نحو احسن از جمله ویژگی‌های ایرانیان است. در نظام‌نامه‌های صنفی ایرانی ضمن وجود نظام سلسله‌مراتبی، بر لزوم مشورت و نظرخواهی از جمع و استادان و اهل خیره و پرهیز از تکروی تأکید شده است. همچنین، مرحمت و مدارا و صبر در برابر دیگران و پرهیز از دشمنی از دیگر ارزش‌های تأکیدشده در فتوت‌نامه‌های ایرانی است.

بررسی قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی (۱۳۹۹) نشان داد ایرانیان در واقعه رژی ویژگی‌هایی چون جمع‌گرایی، استبدادستیزی و قانون‌گرایی داشتند. خلق معرف در واقعه رژی جمع‌گرایی بود که نشان می‌دهد ایرانیان همیشه مردمانی فردگرا و استبدادپذیر نبوده‌اند.

همچنین بررسی قاسمی (۱۴۰۰) درباره قحطی سال ۱۲۸۸ عصر ناصری و انقلاب مشروطه نشان می‌دهد که ایرانیان در وقایع مختلف به درجات مختلف فردگرا، جمع‌گرا، قانون‌گریز و استبدادستیز بوده‌اند.

در یک بررسی کلی می‌توان گفت اغلب این پژوهش‌ها خلیقات ایرانیان را در بستر زندگی روزمره و به روش کمی یا کیفی بررسی کرده‌اند. پژوهش‌های اندکی نیز به روش فازی کیفی درباره خلیقات ایرانیان انجام شده است اما پژوهشی که به تأثیر قحطی جنگ جهانی اول بر زندگی و خلق و خوی مردم ایران بپردازد وجود ندارد.

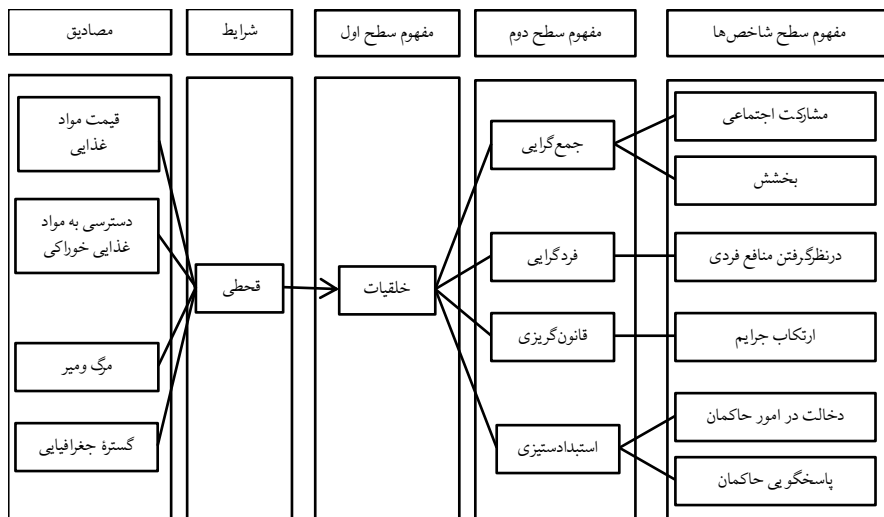
۴. روش پژوهش

در این مقاله از روش فازی کیفی برای تحلیل اسناد مربوط به خلیقات ایرانیان در قحطی سال‌های جنگ جهانی اول (۱۳۳۶ تا ۱۳۳۸ ه.ق/ ۱۹۱۹-۱۹۱۷ م) استفاده شده است. اسناد مرتبط با این قحطی و تأثیرات آن بر زندگی مردم از کتابخانه جمع‌آوری و سپس به روش فازی کیفی تحلیل شدند. قحطی جنگ جهانی از بزرگ‌ترین فجایع تاریخ ایران است که بحران کمبود مواد غذایی از یک سال پیش از قحطی آغاز شده بود (مجد، ۱۳۸۷، ۳۶-۳۳). کمبود محصول از سال ۱۳۳۵ ابتدا در تهران و سپس در سایر شهرها احساس شد. بین ماه‌های ربیع‌الاول تا جمادى الآخرة ۱۳۳۶ اوج قحطی بود که به علت آن و نیز سرما میزان مرگ‌ومیر بسیار افزایش یافت. قحطی در محرم ۱۳۹۷ به پایان رسید (کریمی قهی، ۱۳۹۸، ۵-۲). همان‌طور که پیشتر هم گفته شد، روش این مقاله فازی کیفی است. مجموعه‌های فازی دربرگیرنده ارزیابی‌های کمی و کیفی اند که ۱ و ۰ ارزیابی‌های کمی محسوب می‌شوند و به ترتیب کاملاً عضو و کاملاً غیرعضو را شامل می‌شوند. ارزش‌های بین ۱ و ۰ نیز عضویت نسبی را می‌پذیرند (راگین و پنننگ، ۲۰۰۵، ۴۲۴).

مراحل کالیبراسیون داده‌های کیفی عبارت‌اند از: شناسایی مفاهیم پژوهش، ساخت درخت مفهومی، تعریف چارچوب کالیبراسیون، استفاده از چارچوب کالیبراسیون برای داده‌ها، تخصیص نمره عضویت به مفاهیم (قاسمی، ۱۴۰۰، ۹۸؛ و قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹، ۲۲۹). در ابتدا مفاهیم نیازمند کالیبراسیون شناسایی شدند (باسورتو و

اسپیر^۱، ۲۰۱۲، ۱۶۰؛ و قاسمی، ۱۴۰۰، ۹۸). در این مقاله خلیقات ایرانیان در چهار مصداق شناسایی شده جمع‌گرایی، فردگرایی، قانون‌گرایی و استبدادستیزی بررسی شده است. تدوین درخت مفهومی دومین مرحله است. در این مرحله مفاهیم در سطح اول، دوم و شاخص‌ها شناسایی می‌شوند (گورتز^۲، ۲۰۰۶، ۶-۷؛ و قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹، ۲۲۹).

شکل ۱. درخت مفهومی خلیقات ایرانیان در قحطی

سپس چارچوب کالیبراسیون برای هر مفهوم تعریف شد. در این مرحله، نقطه لنگر برای هر مفهوم شناسایی شد. با استفاده از نقطه لنگر مشخص می‌شود چگونه موارد مختلف بیشتر یا کمتر در یک مجموعه فازی قرار می‌گیرند (باسورتو و اسپیر، ۲۰۱۲، ۱۶۱؛ قاسمی، ۱۴۰۰، ۱۰۱؛ و قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹، ۲۳۵). ایده کلی مجموعه فازی راگین از یک مجموعه سه‌ارزشی شروع می‌شود که یک مجموعه فازی اولیه است و شامل سه ارزش ۰، ۱ و ۵/۰ می‌شود. مجموعه‌های دقیق‌تر شامل مجموعه فازی چهار یا شش ارزشی می‌شوند. مجموعه چهار ارزشی شامل ارزش‌های ۰، ۳۳/۰، ۶۷/۰ و ۱ می‌شود. ارزش‌های

1. Basurto & Speer
2. Goertz

مجموعه شش ارزشی شامل ۰، ۰/۱، ۰/۴، ۰/۶، ۰/۹ و ۱ می‌شود (راگین، ۲۰۰۹، ۹۰؛ و قاسمی، ۱۴۰۰، ۱۰۱).

در مرحله بعد، داده‌های کیفی هر شاخص در چارچوب کالیبراسیون تعریف شده قرار گرفتند. پس از این مرحله، نمره عضویت به هر مفهوم اختصاص یافت (قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹، ۲۳۷). اختصاص نمره عضویت «ابتدا از سطح شاخص‌ها (پایین‌ترین سطح انتزاع) انجام شد. بنابراین، ابتدا در هر درخت مفهومی روابط بین ابعاد تعریف شدند» (لگوی^۱، ۲۰۱۷، ۴). سه رابطه بین سطح اول و دوم مفاهیم وجود دارد: رابطه علی، هستی‌شناختی و جانمایی. براساس نوع رابطه بین مفاهیم و سطوح مختلف آن، برای اختصاص نمره عضویت از منطق OR یا AND استفاده می‌شود. برای اتصال سطوح در رویکرد کلاسیک از AND استفاده می‌شود اما گورتز و ماهونی^۲ از OR استفاده کردند (۲۰۰۶، ۴۹۸؛ و قاسمی، ۱۴۰۰، ۱۰۷-۱۰۶).

در این مقاله و برای اختصاص نمره عضویت نهایی به هر شاخص از چهارده متخصص حوزه علوم اجتماعی «برای حصول نتیجه مناسب‌تر» (دیویس^۳، ۱۹۷۳، ۹۷؛ و قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹، ۲۳۸) استفاده شد. ابتدا پرسشنامه‌ای درباره گستردگی قحطی و مفاهیم جمع‌گرایی، فردگرایی، قانون‌گرایی و استبدادستیزی تهیه و از متخصصان خواسته شد به هر یک از شاخص‌ها براساس اهمیت‌شان وزنی اختصاص دهند تا مشخص شود کدام شاخص در مفهوم مورد بررسی اهمیت بیشتری دارد. متخصصان شامل اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و فارغ‌التحصیلان و دانشجویان دکتری علوم اجتماعی بودند. «پس از نرمال‌سازی وزن‌های تخصیص یافته از سوی متخصصان بین ۰ تا ۱ با میانگین‌گیری، وزن مختص به هر شاخص به دست آمد. سپس با ضرب وزن هر شاخص در نمره عضویتی که محققان به هر یک از شاخص‌ها براساس مطالعات اسنادی تخصیص داده بودند یک نمره عضویت نهایی هر شاخص به دست آمد که نشان‌دهنده میزان عضویت هر یک از مصادیق و شاخص‌های خلیقات است» (قاسمی، مهدی‌زاده، و باستانی، ۱۳۹۹، ۲۳۸).

1. Legewie
2. Mahoney
3. Davis

۴-۱. تعریف مفاهیم

خلق به معنی خوی، طبع، سبجه، عادت و جمع آن اخلاق است (عمید، ۱۳۷۱، ۴۹۱). باتسون خلیات را «نظام افکار و احساسات عاطفی‌ای که تعیین می‌کند جامعه‌ای در ملاییمات و ناملاییمات زندگی بر پایه چه ارزش‌هایی باید عمل کند» تعریف می‌کند (گولد^۱، ۱۳۷۶، ۳۸۶). منظور از خلیات در این مقاله ویژگی‌ها و الگوهای رفتاری‌ای است که به ایرانیان نسبت داده می‌شود و در قالب چهار مصداق فردگرایی، جمع‌گرایی، استبدادستیزی و قانون‌گریزی بررسی می‌شود.

فردگرایی وضعیتی است که در آن افراد نفع خود را به نفع جمع، حتی اگر به ضرر جامعه باشد، ترجیح می‌دهند (فیروزجانیان و هاشمی، ۱۳۹۵، ۹۵). در مقابل، جمع‌گرایان توجه زیادی به درون‌گروه دارند (تریاندیس، مک‌کاسکر و هو^۲، ۱۹۹۰، ۱۰۰۷). در فرهنگ‌های جمع‌گرا تعریف خود با دیگران صورت گرفته و از هنجارهای درون‌گروهی اطاعت می‌شود و وظیفه‌شناسی و هماهنگی با گروه وجود دارد (تریاندیس، ۱۹۸۸، ۱۲۰-۱۱۹). در این مقاله، شاخص‌های فردگرایی ترجیح منافع مادی و غیرمادی و شاخص‌های جمع‌گرایی نیز مشارکت اجتماعی و بخشش بودند.

قانون در لغت به معنای «رسم، دستور، مقیاس، سؤال، طرز» آمده است (عمید، ۱۳۷۱، ۹۳۳). قانون‌گریزی وضعیتی است که افراد قوانین و مقررات اجتماعی را نادیده گرفته و آن را رعایت نمی‌کنند (عشایری و همکاران، ۱۳۹۴، ۱۷۵). در این مقاله از ارتکاب جرم برای بررسی قانون‌گریزی استفاده شد.

استبداد در لغت به معنی «یکه و تنها و به‌خودی‌خود به کاری پرداختن، خودرأی بودن، به میل و رأی خود کار کردن، خودرأیی، خودسری و خودکامگی است و طرز حکومتی که فرمانروایان مقید به قانون نباشند و به میل و اراده خود کار کنند» (عمید، ۱۳۷۱، ۱۰۸). در این مقاله، شاخص‌های دخالت در امور و پاسخگویی حاکمان برای بررسی استبدادستیزی استفاده شدند.

1. Gould

2. Triandis, McCusker & Hui

۵. یافته‌ها

یافته‌های مقاله شامل شناسایی گستردگی قحطی و شاخص‌هایی از خلیقات مانند فردگرایی، جمع‌گرایی، قانون‌گرایی و استبدادستیزی است که در اثر قحطی جنگ جهانی اول در بین مردم ظاهر شد. نمره‌های اختصاص یافته بین ۰ تا ۱ متغیرند که صفر نشان‌دهنده نبود و ۱ نشان‌دهنده وجود هر مصداق در بالاترین درجه آن است.

۱-۵. گستردگی قحطی

چهار شاخص قیمت مواد غذایی، وجود مواد غذایی، مرگ‌ومیر و گستردگی جغرافیایی برای بررسی گستردگی قحطی در جنگ جهانی اول شناسایی شد.

جدول ۱. شاخص‌های قحطی و وزن متخصصان و نمره عضویت فازی

گستردگی قحطی	نمره اولیه	وزن متخصصان	نمره نهایی
قیمت مواد غذایی	۱	۰/۷۱	۰/۷۱
وجود مواد غذایی	۰/۹	۰/۷۹	۰/۶۸
مرگ‌ومیر	۱	۰/۸۷	۰/۸۷
گستردگی جغرافیایی	۰/۹	۰/۷۸	۰/۷

از بین شاخص‌های قحطی، مرگ‌ومیر با ۰/۸۷ نمره عضویت فازی بیش از شاخص‌های دیگر، نشان‌دهنده گستردگی قحطی این دوره است. قیمت مواد غذایی نیز با ۰/۷۱ نمره عضویت فازی دومین شاخص بود. گستردگی جغرافیایی قحطی و وجود مواد غذایی نیز به ترتیب ۰/۷ و ۰/۶۸ نمره عضویت فازی را به خود اختصاص دادند.

۲-۵. جمع‌گرایی

برای مفهوم جمع‌گرایی دو شاخص بخشش و مشارکت اجتماعی شناسایی شد که شامل بخشش توانمندان، اعتراض برای رفع قحطی و کمک به نیازمندان می‌شود.

جدول ۲. شاخص‌های جمع‌گرایی و وزن متخصصان و نمره عضویت فازی

جمع‌گرایی	زیرشاخص‌ها	نمره اولیه	وزن متخصصان	نمره نهایی
بخشش	بخشش توانمندان	۰/۳۳	۰/۵	۰/۱۵
مشارکت اجتماعی	اعتراض برای رفع قحطی	۰/۳۳	۰/۵۴	۰/۱۷
	کمک به نیازمندان	۰/۳۳	۰/۶۷	۰/۲۲

نمره فازی ۰/۱۵ نشان‌دهنده سطح پایین بخشش توانمندان برای رفع قحطی در جامعه است. اگر چه این میزان پایین است، اما باید شرایطی که در آن توانمندان دست به بخشش زدند، یعنی قحطی، را در نظر داشت. نمره عضویت اولیه اختصاص یافته به این مصداق ۰/۳۳ است که از میزان متوسط کمتر است اما وزن متخصصان به این شاخص ۰/۵ است که نشان‌دهنده اهمیت متوسط این مصداق در جمع‌گرایی جامعه در شرایط قحطی است. مشارکت اجتماعی با شاخص‌های اعتراض برای رفع قحطی و مشارکت برای کمک به نیازمندان سنجدیده شد که هر یک از شاخص‌ها به ترتیب ۰/۱۷ و ۰/۲۲ نمره عضویت فازی دریافت کردند. نمره عضویت اولیه هر دو شاخص ۰/۳۳ است اما در نهایت کمک به نیازمندان نمره بالاتری را در مقایسه با اعتراض برای رفع قحطی دریافت کرد که نشان‌دهنده اهمیت اقدام فوری برای حل مشکل مردم در اعتراض و اقدام مسئولان است. متخصصان نیز به مصداق مشارکت برای کمک به نیازمندان نمره بیشتری به مصداق اعتراض برای رفع قحطی دادند که نشانه اهمیت اقدام فوری برای رفع قحطی نسبت به اعتراض است.

یافته‌ها نشان می‌دهد که مردم برای رفع قحطی و پیامدهای آن در شرایط دشوار نیز دست به مشارکت‌های اعتراضی و غیراعتراضی زدند تا بتوانند از مشکلات قحطی بکاهند که نشان‌دهنده جمع‌گرایی ایرانیان حتی در شرایط سخت قحطی است.

۳-۵. فردگرایی

فردگرایی با شاخص‌هایی مانند ترجیح منافع مادی و غیرمادی سنجدیده شد. ترجیح منافع مادی دربرگیرنده ترجیح نفع مادی خود از سوی توانمندان و ترجیح نفع غیرمادی خود شامل آدم‌خواری و فرزندخواری برای زنده ماندن می‌شد.

جدول ۳. شاخص‌های فردگرایی و وزن متخصصان و نمره عضویت فازی

فردگرایی	زیرشاخص‌ها	نمره اولیه	وزن متخصصان	نمره نهایی
ترجیح نفع مادی	ترجیح نفع مادی توانمندان	۰/۶۷	۰/۷۲	۰/۴۸
ترجیح نفع غیرمادی	آدم‌خواری	۰/۵	۰/۶۳	۰/۳۱
	فرزندخواری	۰/۳۳	۰/۵	۰/۱۶

شاخص ترجیح منافع مادی خود از سوی توانمندان ۰/۴۸ نمره عضویت فازی را دریافت کرد. وزنی که متخصصان به این شاخص دادند نشان‌دهنده اهمیت آن در بررسی فردگرایی است. نمره عضویت اولیه اختصاص یافته به این شاخص از متوسط بیشتر است که نشان‌دهنده ترجیح نفع مادی از سوی توانمندان در شرایطی است که بسیاری از مردم در اثر قحطی جان خود را از دست می‌دادند. آدم‌خواری و فرزندخواری برای حفظ جان به ترتیب، ۰/۳۱ و ۰/۱۶ نمره عضویت فازی را دریافت کردند. یافته‌ها نشان می‌دهند آدم‌خواری برای زنده ماندن رواج بیشتری از فرزندخواری داشت. در بررسی متغیرهای فردگرایی، ترجیح نفع مادی نمره بالاتری دریافت کرد. نمره عضویت اولیه و وزن اختصاصی متخصصان در این دو شاخص از دو مصداق ترجیح نفع غیرمادی خویش بیشتر است. در واقع، این تفاوت نهایی نشان‌دهنده اهمیت و تأثیر بیشتر این متغیر نزد مردم و انسجام جامعه است.

۴-۵. قانون‌گزیزی

قانون‌گزیزی با مفهوم نوع ارتکاب جرم سنجیده شد که در جدول شماره (۴) به جرایم مختلف حاصل از قحطی و نمره عضویت فازی آن‌ها اشاره شد.

جدول ۴. شاخص‌های نوع ارتکاب جرم و وزن متخصصان و نمره عضویت فازی

نوع ارتکاب جرم	نمره اولیه	وزن متخصصان	نمره نهایی
آدم‌خواری	۰/۵	۰/۵	۰/۲۵
فرزندخواری	۰/۳۳	۰/۵	۰/۱۶
فرزندکشی	۰/۱۰	۰/۵	۰/۲
احتکار	۰/۶۷	۰/۶۴	۰/۴۵
گران‌فروشی	۰/۶۷	۰/۷۹	۰/۵۲
تقلب	۰/۵	۰/۵	۰/۲۵
دزدی	۰/۶۷	۰/۶۱	۰/۴۰
راهزنی و غارت	۰/۵	۰/۶۱	۰/۳۰
خوردن مردار انسان	۰/۶۷	۰/۴	۰/۰۵
خوردن گوشت حرام	۰/۶۷	۰/۳۲	۰/۲۱
تهدید حاکمان از سوی مردم	۰/۱۰	۰/۴۵	۰/۰۴

از بین شاخص‌های بررسی شده برای ارتکاب جرم گران‌فروشی با ۰/۵۲ نمره عضویت بیشترین اهمیت و فراگیری را داشت. متخصصان بیشترین وزن (۰/۷۹) را به این شاخص

دادند. پس از گران‌فروشیف بیشترین نمره عضویت (۰/۴۵) مربوط به احتکار بود. دزدی، راهزنی و غارت از دیگر جرایمی بودند که پس از گران‌فروشی و احتکار نمره عضویت بالایی را دریافت کردند. پس از این می‌توان به جرایمی مانند آدم‌خواری، خوردن گوشت حرام و فرزندخواری اشاره کرد. تهدید حاکمان نیز کمترین نمره عضویت فازی یعنی ۰/۰۴ را دریافت کرد. یافته‌ها نشان داد رواج و اهمیت قانون‌گریزی‌هایی مانند گران‌فروشی، احتکار، دزدی و تقلب در زمان قحطی بیشتر است. نکته قابل توجه در بررسی قانون‌گریزی‌های صورت گرفته وزنی است که متخصصان به هر یک از مصادیق اختصاص دادند. گران‌فروشی با ۰/۷۹ و احتکار با ۰/۶۴ بالاترین وزن‌ها را دریافت کردند که نشان‌دهنده اهمیت بیشتر این مصادیق در جامعه و نزد متخصصان در زمان قحطی است.

۵-۵. استبدادستیزی

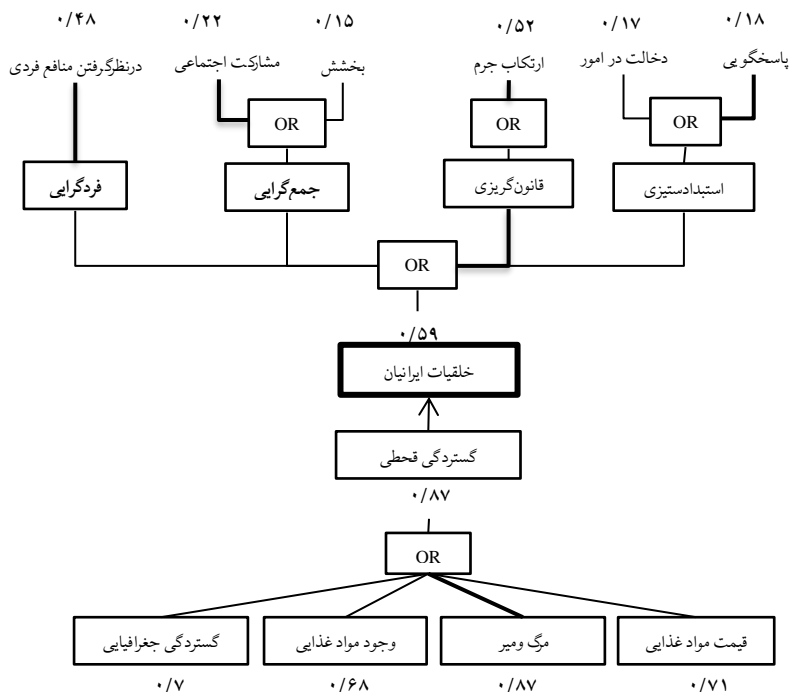
دو شاخص دخالت در امور و پاسنگوکردن حاکمان برای بررسی استبدادستیزی شناسایی شد. این دو شاخص به ترتیب ۰/۱۷ و ۰/۱۸ نمره عضویت دریافت کردند.

جدول ۵. نمره عضویت فازی برای شاخص استبدادستیزی

استبدادستیزی	زیرشاخص‌ها	نمره اولیه	وزن متخصصان	نمره نهایی
دخالت در امور	دخالت در امور	۰/۳۳	۰/۵۲	۰/۱۷
پاسنگویی حاکمان	پاسنگویی حاکمان	۰/۳۳	۰/۵۷	۰/۱۸

نمره اولیه دخالت در امور حاکمان (۰/۳۳) از متوسط کمتر است اما وزن اختصاصی متخصصان ۰/۵۲ است که نشان‌دهنده اهمیت این مصداق برای استبدادستیزی در شرایط سخت قحطی است. پاسنگویی حاکمان به عنوان یکی از شاخص‌های استبدادستیزی ۰/۱۸ نمره عضویت فازی را دریافت کرد. نمره اولیه این شاخص نیز ۰/۳۳ بود اما وزنی که متخصصان به آن اختصاص دادند، ۰/۵۷ بود که از میزان متوسط بیشتر است. بررسی مصادیق مرتبط با استبدادستیزی نیز نشان می‌دهد هر یک از متغیرها نمره پایینی را دریافت کردند. وزن اختصاص یافته به هر یک از مصادیق نشان‌دهنده اهمیت این اقدام‌هاست. اگر چه هر یک از مصادیق مورد بررسی نمره پایینی را دریافت کردند اما با در نظر گرفتن شرایط جامعه و درگیری اکثر مردم در شرایط سخت قحطی، که منجر به مرگ بسیاری از افراد جامعه شد، نشان می‌دهد که این اقدام مردم در جامعه مهم محسوب می‌شود.

برای شناسایی خلق معرف ایرانیان در قحطی جنگ جهانی اول ابتدا رابطه بین مفاهیم شناسایی شد. از آنجا که در سطح شاخص‌ها بین مفاهیم رابطه جانمایی وجود دارد، شاخص با بالاترین نمره عضویت فازی به عنوان معرف مفهوم انتخاب می‌شود. براین اساس برای فردگرایی ترجیح منافع مادی فردی، برای جمع‌گرایی شاخص مشارکت اجتماعی، برای قانون‌گریزی، گران‌فروشی (ارتکاب جرم) و برای استبدادستیزی نیز پاسخگویی حاکمان برای این سطح انتخاب می‌شود. رابطه مفاهیم در سطح دوم نیز از نوع هستی‌شناختی است که در این مرحله نیز باید از منطق OR یعنی بالاترین نمره عضویت استفاده کرد که در بین چهار مفهوم مورد بررسی، قانون‌گریزی با ۰/۵۲ نمره عضویت بالاترین نمره را دریافت کرد. بنابراین خلق معرف ایرانیان در قحطی جنگ جهانی اول قانون‌گریزی است. گستردگی قحطی مرگ‌ومیر با ۰/۸۷ نمره عضویت بیش از سایر شاخص‌ها خود را نشان داد. پس از آن نیز قیمت مواد غذایی با ۰/۷۱ نمره عضویت گستردگی قحطی را نمایندگی می‌کند.

نمودار ۱. کالیبراسیون خلیقات ایرانیان در قحطی جنگ جهانی اول

در قحطی جنگ جهانی اول ایرانیان ویژگی‌های مختلفی از خود نشان دادند اما بررسی مفاهیم و شاخص‌ها نشان داد که قانون‌گریزی با مصداق گران‌فروشی خلق اصلی ایرانیان در قحطی است که از سوی افراد توانمند جامعه رخ داده است. در واقع، می‌توان گفت در وضعیت‌هایی مانند قحطی اگر چه ممکن است ویژگی‌هایی مانند فردگرایی، جمع‌گرایی، استبدادستیزی و قانون‌گریزی در رفتار ایرانیان نمود یابد، اما قانون‌گریزی معرف اصلی خلق و خوی ایرانی است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در بررسی خلیقات ایرانیان در خلال قحطی جنگ جهانی اول می‌توان به نظر مارگارت مید اشاره کرد که معتقد بود تغییرات کلی در یک نظام اجتماعی می‌تواند منجر به تغییر در قوانین شخصیتی گردد. اینکلس و بارکر معتقد بودند تغییرات بوم‌شناختی و اقتصادی می‌تواند در منش ملی افراد مؤثر باشد. بازرگان نیز به وضعیت جغرافیایی ایران در بررسی خلیقات ایرانیان اشاره کرده بود. جنگ جهانی اول در ایران باعث قحطی در ایران شد که تغییری بزرگ در نظام اجتماعی به وجود آورد. این امر منجر به بروز خلیقاتی در ایرانیان گردید که در شرایط عادی وجود نداشت یا کمتر به وجود آمده بود. این تغییرات می‌توانست منجر به احساس بی‌ثباتی و ناامنی در مردم شود که پیامدهای خاص خود را در رفتار داشت. چنانچه پژوهشگران مختلفی مانند کاتوزیان، قاضی‌مرادی، نراقی، ثریا و پیران به آن اشاره کرده‌اند.

از ویژگی‌های ایرانیان در قحطی جنگ جهانی اول می‌توان به فردگرایی، جمع‌گرایی و استبدادستیزی اشاره کرد. فردگرایی و جمع‌گرایی از ویژگی‌هایی بودند که در شاخص‌های مختلف به درجاتی متفاوت ظاهر شدند. نمره عضویت فردگرایی در ایام قحطی جنگ جهانی اول بیشتر از جمع‌گرایی بود. جمع‌گرایی با نمره عضویت پایین‌تر و در قالب شاخص‌هایی مانند مشارکت برای رفع قحطی و بخشش تا حدودی رواج یافت. نتیجه این مقاله هم‌راستا با یافته‌های پژوهش شهیدانی و مهدی‌نسب (۱۳۹۷)، نظری‌مقدم و احمدی (۱۳۹۷)، فولادیان و رضایی بحرآباد (۱۳۹۷) و نظری‌مقدم و نوروزی (۱۳۹۸) است که در تحقیقاتشان نشان دادند ایرانیان دارای ویژگی‌هایی مانند فردگرایی در برخی عرصه‌ها و جمع‌گرایی در عرصه‌های دیگرند.

وثوقی، میرزایی و رحمانی (۱۳۸۴) نیز نشان دادند که ایرانیان در عرصه اقتصادی فردگرا هستند. یافته‌های این مقاله نشان داد ایرانیان در وضعیت‌هایی چون قحطی فردگرا بوده و این فردگرایی بیشتر در عرصه اقتصادی و از سوی توانمندان و توجه به منافع فردی رخ داده است. همچنین یافته‌های وثوقی، میرزایی و رحمانی (۱۳۸۴) نشان داد که ایرانیان در عرصه خانوادگی جمع‌گرا هستند. اما در این مقاله مشخص شد که ایرانیان در وضعیت‌هایی چون قحطی در عرصه خانواده نیز رفتارهای فردگرایانه بروز می‌دهند.

در برخی خانواده‌ها جرایمی مانند فرزند خواری رخ داد که باعث فروپاشی بیشتر جامعه و بنیان‌های خانواده نیز شد. پژوهش قنبری برزیان، نظری مقدم و بهستانی (۱۳۹۳) نیز نشان داد که اگر چه ایرانیان دارای ارزش‌های فردگرایانه و جمع‌گرایانه هستند اما ارزش‌های جمع‌گرایانه در بین مردم بیشتر از ارزش‌های فردگرایانه است. در این مقاله مشخص شد که در شرایط آنومیکی مانند قحطی ممکن است فردگرایی بیشتر از جمع‌گرایی رواج یابد.

نتایج پژوهش قاسمی (۱۴۰۰) و قاسمی، مهدی‌زاده و باستانی (۱۳۹۹) در واقعه رژی نشان داد که ایرانیان انسان‌هایی جمع‌گرا (با نمره فازی ۰/۹۲) هستند. در واقعه رژی منافع بسیاری از مردم به خطر افتاد و این امر باعث شد ایرانیان جمع‌گرایی بالایی را تجربه کنند. در قحطی جنگ جهانی نیز نه تنها مال بلکه جان بسیاری از ایرانیان به خطر افتاد اما درعین حال بسیاری از مردم نفع خود را به نفع جامعه ترجیح دادند و فردگرایی بالایی رقم زده شد. نتیجه این دو تحقیق اگر چه نشان‌دهنده دو ویژگی ایرانیان به شکل کاملاً افراطی است اما درعین حال نسبی بودن رفتار ایرانیان را نیز نشان می‌دهد. به این معنا که در موقعیت آنومیک ایرانیان می‌توانند بسیار فردگرا باشند و درعین حال در موقعیتی که نفع اکثر مردم در شرایط عادی و در مقابل عنصر غیرخودی به خطر می‌افتد، جمع‌گرایی را به فردگرایی ترجیح می‌دهند. جوادی یگانه که معتقد است ایرانیان در شرایط نفع و غیرنفع به گونه‌های متفاوت رفتار می‌کنند.

ساموئل بار نیز بر فردگرایی ایرانیان تأکید کرده و اینکه همین امر می‌تواند منجر به ویژگی‌های دیگری مانند فرصت‌طلبی، دغل‌بازی و تقلب گردد. در قحطی جنگ جهانی اول، فردگرایی در سطحی نسبتاً بالا شناسایی شد که شکل‌دهنده ویژگی‌های دیگر مانند قانون‌گریزی (در قالب مصادیقی چون احتکار، گران‌فروشی، تقلب، دزدی و...) نیز می‌شد.

احساس ناامنی، بی‌ثباتی و شرایط آنومیک جامعه منجر به افزایش جرایم مختلف می‌شود. اما نکته قابل توجه این است که در این دوره گران‌فروشی بالاترین نمره عضویت فازی یعنی ۰/۵۲ را به خود اختصاص داد. پس از گران‌فروشی، احتکار بالاترین نمره عضویت فازی را (۰/۴۵) دریافت کرد. هر دوی این جرایم را افراد توانمندی مرتکب شدند که به جای تلاش برای بازگرداندن سامان جامعه، باعث فروپاشی هر چه بیشتر جامعه شدند. چون با گران‌فروشی و احتکار بر شدت قحطی و مرگ‌ومیر و در نهایت بر گسترش جرایم دیگری چون آدم‌خواری، فرزندخواری، قتل و غارت و دزدی افزودند. در واقع، با تأمل بیشتر می‌توان دریافت که در دوران قحطی جرایم نیز طبقاتی شد. جرایمی مانند گران‌فروشی را طبقه توانمند، و جرایمی مانند دزدی، فرزندخواری، آدم‌خواری و مانند این‌ها را نیز طبقات نیازمند جامعه مرتکب می‌شدند. چنانچه یافته‌های عشایری، عباسی، نطقی کاشانی و پیرحیاتی (۱۳۹۴) نشان داد نابرابری طبقاتی بر قانون‌گریزی تأثیرگذار است.

یافته‌های نوردفیرن و همکاران (۲۰۱۴) نشان داد که فرهنگ راندگی ایرانیان مبتنی بر قانون‌گریزی است که هم‌راستا با نتیجه این مقاله است. اما برخلاف این مقاله که مشخص شد ایرانیان در وضعیت‌هایی مانند قحطی قانون‌گریزی را با شدت و در مصادیق متفاوتی تجربه می‌کنند، یافته‌های قاسمی، مهدی‌زاده و باستانی (۱۳۹۹) نشان داد که ایرانیان در مقابله با قرارداد رژی قانون‌گریزی اندکی از خود بروز دادند. این امر می‌تواند نشان‌دهنده موقعیتی و نسبی بودن خلق و خوی ایرانیان باشد که در موقعیتی کاملاً قانون‌گریزند و در موقعیتی دیگر قانون‌پذیر.

در قحطی جنگ جهانی دوم درعین حال که سطح فردگرایی بالا بود قانون‌گریزی‌های زیادی نیز رخ داد. در واقعه رژی درعین حال که مردم بسیار جمع‌گرایانه رفتار کردند قانون‌گریزی اندکی نیز مرتکب شدند. یافته‌های عشایری و نامیان (۱۳۹۸) نشان می‌دهد آنومی-بی‌هنجاری و فردگرایی بر قانون‌گریزی ایرانیان تأثیرگذارند. یافته‌های پژوهش فیروزجانیان و هاشمی (۱۳۹۵) نیز نشان داد که پنداشت از فردگرایی در جامعه و فردگرایی افراطی بر قانون‌گریزی تأثیر دارند. در واقع، شرایط آنومیک حاصل از قحطی جنگ جهانی منجر به افزایش قانون‌گریزی در جامعه شد که متغیرهایی چون فردگرایی نیز با آن همراه بودند یا آن را تشدید کردند.

با شناسایی قانون‌گریزی (مصادق گران‌فروشی) به‌عنوان خلق معرف جامعه نیز می‌توان گفت که اگر چه جرایمی مانند آدم‌خواری و فرزندخواری به ظاهر بسیار شدیدتر و ناگوارتر محسوب می‌شوند اما آنچه خلیقات ایرانیان را در قحطی نمایندگی می‌کند قانون‌گریزی و تلاش برای گران‌فروشی است.

شاخص‌های استبدادستیزی شامل دخالت در امور و پاسخگویی حاکمان می‌شد که پاسخگویی حکومت با ۱۸/۰ بیشترین نمره عضویت را دریافت کرد. نتیجه این مقاله با نتیجه پژوهش قاسمی، مهدی‌زاده و باستانی (۱۳۹۹) و نظری‌مقدم و موسوی (۱۳۹۸) هم‌راستاست که معتقدند ایرانیان همیشه انسان‌های استبدادپذیری نبودند. برخلاف بسیاری از پژوهشگران مانند کاتوزیان، قاضی‌مرادی، سریع‌القلم و نراقی که تأکید زیادی بر استبدادی‌بودن و استبدادپذیری ایرانیان داشته‌اند، یافته‌ها نشان می‌دهد که ایرانیان حتی در وضعیت‌های دشواری مانند قحطی نیز برای مبارزه با شرایط استبدادی تلاش کردند و باید به ویژگی استبدادستیزی‌بودن ایرانیان نیز در کنار ویژگی‌های دیگر توجه، و شناسایی کرد که ایرانیان هر یک از این ویژگی‌ها را در چه موقعیتی و به چه میزانی دارا بودند.

در نهایت می‌توان گفت خلیقات ایرانیان امری فازی است و ایرانیان در موقعیت‌های مختلف ویژگی‌های متفاوتی از خود بروز می‌دهند و بررسی فازی خلیقات می‌تواند نتایج واقع‌بینانه‌تری به دست دهد.

منابع

- امیر، آرمین (۱۳۹۶). ره افسانه زدند؛ تبارشناسی آثار خلیقات‌نویسان ایرانی در پنجاه سال اخیر، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- امیر، آرمین؛ فولادیان، مجید؛ و جمشیدی، صفورا (۱۳۹۹). راهبردهای انتساب دورویی به ایرانیان؛ بررسی متون شامل خلیقات ایرانیان از صفویه تا پهلوی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۶ (۶۰)، ۸۱-۱۱۰.
doi:10.22034/JCSC.2020.92443.1692
- اینکلس، الکس (۱۳۹۶). منش ملی: منظوری روانی-اجتماعی (مترجم: علی پاپلی یزدی). تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۷)
- بازرگان، مهدی (۱۳۵۷). سازگاری ایرانی. دفتر پخش کتاب.
- بیدل، پری‌ناز؛ و محمودزاده، علی‌اکبر (۱۳۹۱). بررسی میزان تعلق اجتماعی مردم به جامعه ایران و رابطه آن با اعتماد اجتماعی و فردگرایی؛ مطالعه موردی شهر مشهد. تحقیقات فرهنگی ایران، ۵ (۲)، ۳۱-۶۳.
doi: 10.7508/IJCR.2012.18.002
- بی‌من، ویلیام (۱۳۸۶). زبان، منزلت و قدرت در ایران (مترجم: رضا مقدم‌کیا؛ چاپ دوم). تهران: نشر نی. تاریخ اصل اثر ۱۹۸۶.
- پیران، پرویز (۱۳۸۸). نقد خود: ویژگی‌های شخصیت جمعی ایرانیان یا سازوکارهای بقا، آیین، ۲۶ و ۲۷-۱۵-۱۹.
- ثریا، مهدی (۱۳۸۹). شخصیت در فرهنگ با خطوطی از چهره فرهنگ ایران. تهران: نشر دانژه.
- جمال‌زاده، محمدعلی (۱۳۴۵). خلیقات ما ایرانیان. تهران: کتاب فروشی فروغی.
- جوادی یگانه، محمدرضا؛ و امیر، آرمین (۱۳۹۳). نگاهی به خودشرق‌شناسی در ایران مدرن؛ کتاب خلیقات ما ایرانیان اثر سید محمدعلی جمال‌زاده. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۴ (۴)، ۱۸-۱.
- سریع‌القلم، محمود (۱۳۸۶). فرهنگ سیاسی ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- شصتی، شیما؛ و فلامکی، محمدمنصور (۱۳۹۲). رابطه میان سبک زندگی و مسکن ایران؛ با تکیه بر نظریه جامعه کوتاه مدت و نظریه راهبرد و سیاست سرزمینی ایران. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۶ (۳)، ۱۱۷-۱۳۷. doi: 10.7508/ISIH.2014.23.005
- شهیدانی، شهاب؛ و مهدی‌نسب، کبری (۱۳۹۷). اخلاق، عادات و رسوم ایرانیان از نگاه مأموران انگلیسی عصر ناصر. پژوهش‌های تاریخی، ۱۰ (۱)، ۱۷۸-۱۵۳. doi: 10.22108/JHR.2017.100466
- عشایری، طاها؛ عباسی، الهام؛ و نطقی کاشانی، علیرضا (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی-فرهنگی موثر بر قانون‌گریزی شهروندان اردبیل. دانش انتظامی، ۱۷ (۴)، ۱۹۴-۱۷۱.

عشایری، طاهای و نامیان، فاطمه (۱۳۹۸). تبیین جامعه‌شناختی قانون‌گزیزی در بین شهروندان ایرانی؛ فرا تحلیل پژوهش‌های موجود. مجلس و راهبرد، ۲۶(۴)، ۳۸۵-۳۵۹.

عمید، حسن (۱۳۷۱). فرهنگ عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر.

فراستخواه، مقصود (۱۳۹۴). ما ایرانیان؛ زمینه‌کاوی تاریخی و اجتماعی خلیقات ایرانی. تهران: نشر نی.

فیروزجانیان، علی‌اصغر؛ و هاشمی، سیدضیا (۱۳۹۵). قانون‌گزیزی به مثابه آنومی اجتماعی. مطالعات امنیت اجتماعی، ۴۷(۳)، ۱۰۶-۸۱.

قاسمی، افسانه (۱۴۰۰). بررسی خلیقات ایرانیان در وقایع دوره ناصری و مشروطه باروش فازی کیفی (رساله دکتری). دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

قاسمی، افسانه؛ مهدی‌زاده، شراره؛ و باستانی، سوسن (۱۳۹۹). بررسی خلیقات ایرانیان در واقعه رژی؛ بررسی سه مصداق جمع‌گرایی، استبدادستیزی و قانون‌گزیزی. نهادهای اجتماعی، ۷(۱۶)، ۲۴۹-۲۱۷. doi: 10.22080/SSI.2021.3139

قاضی مرادی، حسن (۱۳۸۰). در پیرامون خودمداری ایرانیان (چاپ دوم). تهران: انتشارات اختران.

قاضی مرادی، حسن (۱۳۹۲). در پیرامون خودمداری ایرانیان. تهران: کتاب آمه.

قنبری برزیان، علی؛ نظری مقدم، جواد؛ و بهستانی، مجید (۱۳۹۳). ساختار قدرت و ارزش‌های حاکم بر رفتار ایرانیان با استفاده از تحلیل محتوای فتوت‌نامه‌های اصناف. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۰(۴۰)، ۳۰-۹.

کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی خلق و خوی ایرانیان. آیین، ۲۶ و ۲۷، ۳۲-۳۵.

کریمی قهی، منصوره (۱۳۹۸). واقعیت‌هایی درباره قحطی سال ۱۳۳۶ هـ.ق در ایران. نشریه تاریخ‌روایی، ۴(۱۳)، ۴۷-۲۷.

گولد، جولیس (۱۳۷۶). فرهنگ علوم اجتماعی (مترجم: مصطفی ازکیا). تهران: انتشارات مازیار. (تاریخ اصل اثر ۱۹۶۴)

مجد، محمدقلی (۱۳۸۷). قحطی بزرگ (مترجم: محمد کریمی). تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۳)

مردیها، مرتضی (۱۳۹۸). ژانر خلیقات: نگاهی تحلیلی. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۸(۲)، doi: 10.22059/JISR.2019.266310.750.278-257

میرزایی، ابراهیم؛ احمدی، یعقوب؛ و بخارایی، احمد (۱۳۹۶). قانون‌گزیزی و پیوندهای اجتماعی. جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۳(۲۵)، ۹۷-۱۲۳.

نراقی، حسن (۱۳۹۲). ناگفته‌ها. تهران: کتاب آمه

نظری مقدم، جواد؛ و موسوی، هاشم (۱۳۹۸). تأملی در نظریه استبدادمداری خلیقات ایرانیان بر اساس متون ادبیات عامیانه؛ نگاهی بر فتوت‌نامه‌ها و کسب‌نامه‌ها. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۶ (۸۵)، ۱-۳۲. doi: 10.22054/QJSS.2019.32409.1813

نظری مقدم، جواد؛ و احمدی، اصغر (۱۳۹۷). تصویری از خلیقات ایرانیان در بستر عزاداری‌های دینی بر اساس گزارش سفرنامه‌های خارجی. تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، ۳۲ (۹)، ۵۲-۲۹. doi: 20.1001.1.22520538.1397.9.32.5.7

نظری مقدم، جواد؛ و نوروزی، محمدحسین (۱۳۹۸). هویت جمع‌گرایانه و روحیه مشارکتی ایرانیان از نگاه سفرنامه‌نویسان. مطالعات ملی، ۲۰ (۸۰)، ۲۴-۳.

وثوقی، منصور؛ میرزایی، حسین؛ و رحمانی، جبار (۱۳۸۴). فردگرایی و جمع‌گرایی ایرانیان از دید سیاحان خارجی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱ (۳-۲)، ۳۲۲-۳۰۳.

Atari, M., Graham, J., & Dehghani, M. (2020). Foundations of morality in Iran. *Evolution and Human Behavior*, 41(5), 367-384.

Barnea, A., Barniv, M., Bigger, A., Biran, I., & Melnick, R. (2007). Strategy Iran: Cultural Values, Self images and Negotiation Behavior.

Basurto, X., & Speer, J. (2012). Structuring the calibration of qualitative data as sets for qualitative comparative analysis (QCA). *Field Methods*, 24(2), 155-174. doi:10.1177/1525822X11433998

Beeman, W. O. (1976). What is (Iranian) national character? A sociolinguistic approach. *Iranian Studies*, 9(1), 22-48.

Davis, J. H. (1973). Group decision and social interaction: A theory of social decision schemes. *Psychological Review*. 80 (2), 97-125.

Goertz, G (2006). *Social Science Concepts: A User Guide*. Princeton University Press.

Goertz, G., & Mahoney, J. (2005). Two-level theories and fuzzy-set analysis. *Sociological Methods & Research*, 33(4), 497-53.

Kharkhurin, A. V., & Samadpour Motalleebi, S. N. (2008). The impact of culture on the creative potential of American, Russian, and Iranian college students. *Creativity Research Journal*, 20(4), 404-411.

Kjell, O. N., Nima, A. A., Sikström, S., Archer, T., & Garcia, D. (2013). Iranian and Swedish adolescents: differences in personality traits and well-being. *PeerJ*, 1, e197.

Legewie, N. (2017, September). Anchored calibration: From qualitative data to fuzzy sets. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 18(3). doi: 10.17169/fqs-18.3.2790

- Mandelbaum, D. G. (1953). On the study of national character. *American Anthropologist*, 55(2), 174-187.
- Nordfjærn, T., & Zavareh, M. F. (2016). Individualism, collectivism and pedestrian safety: A comparative study of young adults from Iran and Pakistan. *Safety Science*, 87, 8-17.
- Nordfjærn, T., Şimşekoğlu, Ö., Zavareh, M. F., Hezaveh, A. M., Mamdoohi, A. R., & Rundmo, T. (2014). Road traffic culture and personality traits related to traffic safety in Turkish and Iranian samples. *Safety Science*, 66, 36-46.
- Ragin, C.C. (2009). Qualitative comparative analysis using fuzzy sets (fsQCA). *Configurational comparative methods: Qualitative comparative analysis (QCA) and related techniques*, 51, 87-121.
- Ragin, C. C., & Pennings, P. (2005). Fuzzy sets and social research. *Sociological Methods Research*, 33(4), 423-430.
- Razi, N. (2013). A contrastive study of compliment responses among Australian English and Iranian Persian speakers. *Procedia-social and Behavioral Sciences*, 70, 61-66.
- Rezaie, D. H., & Hamed, D. (2012). Comparative study effect of culture from Hofstede perspective on purchasing mobile phone in Iran and Thailand Society. *International Journal of Business and Social Science*, 3(6).
- Richter, J., Brändström, S., Emami, H., & Ghazinour, M. (2007). An Iranian (Farsi) version of the Temperament and Character Inventory: a cross-cultural comparison. *Psychological Reports*, 100 (3_suppl), 1218-1228.
- Triandis, H. C. (1988). Collectivism vs. Individualism: A Reconceptualization of a Basis Concept in Cross-Cultural Social Psychology. *Cross-cultural studies of personality, attitudes, and cognition*, Gajendra K. Verma and Chris Bagley (Eds.), 60-95.
- Triandis, H. C., McCusker, C., & Hui, C. H. (1990). Multimethod probes of individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 1006.